

Тема з'ясування сутності стандарту законності КПр є доволі об'ємною. Тому для її повного опрацювання, звичайно, потрібно здійснювати подальші дослідження. Вони є доцільними за такими напрямками наукових розвідок: з'ясування сутності змістовної законності КПр, визначення співвідношення стандартів формальної та змістовної справедливості в межах процесу оформлення кримінальних процесуальних рішень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів / за заг. ред. В.В. Дубічинського. – Х. : ВД «Школа», 2009. – 1008 с.
2. Лупинская П.А. Решения в уголовном судопроизводстве: теория, законодательство, практика / П. А. Лупинская. – М. : ЮРИСТЪ, 2006. – 174 с.
3. Михайловская И.Б. Настольная книга судьи по доказыванию в уголовном процессе / И.Б. Михайловская. – М.: « Проспект», 2006. – 192 с.

УДК 343.115

ДІЯЛЬНІСТЬ СУДУ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ ЗА КПК 2012 РОКУ: ОКРЕМІ ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ

Гловюк І.В., к. ю. н., доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
Національний університет «Одеська юридична академія»

Статтю присвячено дослідженню проблем діяльності суду присяжних за КПК 2012 р., зокрема, їх відбору, усунення та участі у проведенні процесуальних дій та прийнятті процесуальних рішень. Сформульовано пропозиції щодо внесення змін та доповнень до КПК із цих питань.

Ключові слова: суд присяжних, присяжний, шефенський суд, головуєчий, відбір присяжних, звільнення присяжного, усунення присяжного.

Статья посвящена исследованию проблем деятельности суда присяжных по УПК 2012 г., в частности их отбора, отстранения и участия в проведении процессуальных действий и принятии процессуальных решений. Сформулированы предложения по внесению изменений и дополнений в УПК по этим вопросам.

Ключевые слова: суд присяжных, присяжный, шеффенский суд, председательствующий, отбор присяжных, освобождение присяжного, отстранение присяжного.

Hloviuk I.V. COURT ACTIVITY IN UKRAINE ACCORDING TO CPC IN 2012: SOME ORGANIZATIONAL AND PROCEDURAL ASPECT

Article is devoted to problems of activity of the jury in the Criminal Procedure Code of 2012, in particular their selection, exclusion and participation in the proceedings and decision-making process. Proposals on amendments and additions to the Criminal Procedure Code is formulated.

Key words: trial by jury, jury, court of lay assessors, judge presiding in court session, selection of jurors, exclusion of the jury, jury dismissal.

Постановка проблеми. Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р., закріпивши у параграфі 2 Глави 30 провадження у суді присяжних як особливий порядок провадження у суді першої інстанції, створив достатньо специфічну – організаційно та процесуально – модель суду присяжних. Проблематиці моделі суду присяжних, провадження у суді присяжних, статусу присяжних за КПК 2012 р. присвячено дослідження таких вчених, як С.В. Андрусенко, А.Б. Войнарович, Н.Г. Габлей, Н.С. Карпов, Л.М. Лобойко, С.В. Оверчук, В.А. Савченко, В.І. Теремецький, В.М. Тertiшник, Б.А. Футей, Ю.В. Хоматов, В.В. Черней, Є.А. Чорнобай,

В.М. Щерба та ін. Однак у наявних дослідженнях у достатній мірі не висвітлено питання звільнення присяжного від участі у кримінальному провадженні, його усунення від подальшої участі у судовому розгляді кримінального провадження, а також проблематика участі присяжних у прийнятті окремих проміжних процесуальних рішень та проведенні окремих процесуальних дій.

Виклад основного тексту. Аналіз положень параграфу 2 Глави 30, зокрема, положень ч. 3 ст. 383 (усі питання, пов'язані з судовим розглядом, крім питання, передбаченого ч. 3 ст. 331 КПК, судді і присяжні вирішують спільно) та ч. 2 ст. 391 КПК (усі питання вирішуються простою більшістю голосів)

дозволяє з упевненістю підтримати неодноразово висловлену точку зору про відмову законодавця від класичної форми суду присяжних та повернення до такої моделі участі народу у здійсненні правосуддя, як народні засідателі (шефенський суд) [1, с. 303; 2; 3, с. 171; 4, 1162; 5, с. 3,5; 6, с. 284; 7, с. 6]. Можна по-різному оцінювати необхідність запровадження класичної чи більш наближеної до неї моделі суду присяжних (а у літературі є прибічники цього [2; 7, с. 7; 8; 9, с. 64]), беззаперечним є те, що натеper превалююча частина норм параграфу 2 Глави 30 КПК – це норми, які відображають специфіку провадження суді присяжних у контексті регламентації статусу присяжних та аспектів забезпечення їх участі у кримінальному провадженні (виклик, відбір, приведення до присяги, усунення від подальшої участі), а не особливості та специфіку їх участі у кримінальному провадженні та зміни процесуальної форми, порівняно із загальним провадженням у судовому розгляді.

Саме тому надалі слід зупинитися на деяких питаннях, пов'язаних із звільненням присяжних від виконання їх обов'язків. Ч. 3 ст. 387 КПК передбачає, що у межах процедури відбору присяжних головуєчий з'ясовує, чи немає передбачених КПК або законом підстав, які перешкоджають залученню громадянина в якості присяжного або є підставою для звільнення окремих присяжних від виконання їх обов'язків, а так само для звільнення присяжних від виконання їх обов'язків за їх усними чи письмовими заявами. Це можуть бути підстави, передбачені ст.ст. 59, 60 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», якщо відповідні обставини стали відомі після відкриття судового засідання. При цьому для з'ясування обставин, що можуть перешкоджати участі присяжного в судовому розгляді, прокурор, потерпілий, обвинувачений з дозволу головуєчого можуть ставити присяжним відповідні запитання. Ст. 387 КПК не надає такого права захиснику обвинуваченого та представнику потерпілого, однак, керуючись змістом статей 46, 58 КПК, вони можуть ставити питання присяжним на рівні з іншими учасниками судового провадження [10, с. 180].

Крім того, положення ч. 3 ст. 387 КПК про можливість звільнення присяжних від виконання їх обов'язків за їх усними чи письмовими заявами надає можливість професійним суддям приймати рішення про звільнення присяжних від виконання їх обов'язків за наявності поважних причин, що фактично унеможливляють виконання особою обов'язків присяжних, в інших випадках, ніж передбачені у ст. 60 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Слід відмітити, що відвід присяжному (запасному присяжному) на етапі їх відбору для здійснення судового розгляду судом присяжних, а також інші питання, пов'язані зі звільненням присяжних від участі у розгляді кримінального провадження та із самовідводом, згідно з ч. 5 ст. 387 КПК вирішуються ухвалою суду у складі двох професійних суддів, що постановляється після проведення наради на місці без виходу до нарадчої кімнати, крім випадків, коли такий вихід судом буде визнано необхідним (наприклад, якщо підставою для відводу стала інформація, підкріплена фото, аудіо-, відеоматеріалами, про перебування присяжного із однією зі сторін кримінального провадження у близьких стосунках) (п. 3 Інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 05.10.2012 р.)

Після приведення присяжного до присяги від може бути усунений від подальшої участі в судовому розгляді кримінального провадження. Зауважимо, що на цьому етапі КПК вже не вказує на можливість звільнення присяжних від участі у розгляді кримінального провадження за їх заявами. Однак зміст положень ст. 390 КПК та практика її застосування викликає певні питання. Так, у відповідності до ч. 1 ст. 390 КПК, присяжний може бути усунутий від подальшої участі в судовому розгляді кримінального провадження у таких випадках: 1) у разі невиконання присяжним обов'язків, передбачених ч. 2 ст. 386 КПК; 2) за наявності обґрунтованих підстав вважати, що присяжний у результаті незаконного впливу втратив неупередженість, необхідну для вирішення питань кримінального провадження відповідно до закону. Безумовно, за таких обставин присяжний має бути усунений, однак застосування цих підстав пов'язано із певними проблемами. Ч. 2 ст. 386 КПК передбачає вичерпний перелік обов'язків присяжного: 1) правдиво відповісти на запитання головуєчого і учасників судового провадження щодо можливих перешкод, передбачених КПК або законом, для його участі в судовому розгляді, його стосунків з особами, які беруть участь у кримінальному провадженні, що підлягає розгляду, та поінформованості про його обставини, а також на вимогу головуєчого подати необхідну інформацію про себе; 2) додержуватися порядку в судовому засіданні і виконувати розпорядження головуєчого; 3) не відлучатися із залу судового засідання під час судового розгляду;

4) не спілкуватися без дозволу головуєчого з особами, що не входять до складу суду, стосовно суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього; 5) не збирати відомості, що стосуються кримінального провадження, поза судовим засіданням; 6) не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і стали відомі присяжному у зв'язку з виконанням його обов'язків.

Питань із усуненням присяжного, який не з'явився у судові засідання, не виникає; у судовій практиці є такі випадки [11].

Але, як вірно зазначає В.М. Щерба, на сьогодні немає розробленого дієвого механізму контролю за виконанням присяжним своїх обов'язків, особливо тих, що стосуються заборони: його спілкування з особами, що не входять до складу суду, без дозволу головуєчого, стосовно суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього; збирання ним відомостей, що стосуються кримінального провадження, поза судовим засіданням; розголошування відомостей, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і стали відомі присяжному у зв'язку з виконанням його обов'язків [3, с. 171].

Що ж стосується «наявності обґрунтованих підстав вважати, що присяжний у результаті незаконного впливу втратив неупередженість, необхідну для вирішення питань кримінального провадження відповідно до закону», то це надто загальне правило. Незрозуміло, які обставини можуть свідчити про втрату присяжним неупередженості, і у чому мають полягати фактичні прояви втрати присяжним неупередженості. Дійсно, рівень такої неупередженості та її втрата є оціночною категорією, яка залежить від наявності ґрунтовних підстав, зазначених у відповідній ухвалі суду, яка постановляється у нарадчій кімнаті. До таких підстав можна віднести: особисту заяву присяжного головуєчому про неможливість нести відповідальність за прийняття остаточного рішення у справі; неможливість дати належну оцінку доказам у справі у зв'язку з явними розбіжностями між присяжними; наявність особистих неприязних відносин з особами, які входять до складу суду; при прийнятті процесуальних рішень (ухвал) у ході судового засідання порушення одного з положень до сторін з точки зору позитивно розв'язаних клопотань [12, с. 578]. Оцінка втрати присяжним неупередженості

реально ускладнюється ще й через те, що майже відсутні гарантії захисту присяжних від незаконного впливу на них. Хоча й в законі прописана заборона будь-якої зі сторін навіть намагатись впливати на присяжних, але й такі саме заборони є щодо прокурорських співробітників, суду, працівників міліції, журналістів, адвокатів, працівників виборчих комісій. І ці заборони незаконного впливу фактично в Україні не діють, особливо не діє захист від корупційного впливу [13, с. 294].

Крім складнощів із оцінкою невиконання присяжним обов'язків та втрати присяжним неупередженості, питання викликає і процесуальний порядок усунення присяжного. Ч. 2 ст. 390 КПК передбачає, що присяжний може бути усунутий від подальшої участі в судовому розгляді кримінального провадження за ініціативою головуєчого рішенням більшості від складу суду присяжних, яке приймається в нарадчій кімнаті та оформлюється вмотивованою ухвалою. Виникає питання: чому лише головуєчий може бути ініціатором усунення? Чому ініціаторами не може бути сам цей присяжний або інші присяжні та судді, якщо у них є дані про втрату присяжним неупередженості? Слід зазначити, що у судовій практиці фактично визнається можливість ініціації усунення присяжного іншими, крім головуєчого, суб'єктами. Так, розглядалася заява присяжного про усунення його від подальшої участі у розгляді кримінального провадження у зв'язку з тим, що є головою Державної кваліфікаційної комісії Рокитнівського медичного училища та має приймати Державний кваліфікаційний екзамен, який відбудеться 26 червня 2013 року [14]; заява присяжного про усунення його від подальшої участі у розгляді кримінального провадження у зв'язку з тим, що з 10.08.2014 р. по 23.09.2014 р. він перебуває у відпустці за межами України та не має можливості брати участь у судових засіданнях, які призначені на 02.09.2014 р., 09.09.2014 р., 16.09.2014 р. [11]; заява присяжного про неможливість приймати участь в розгляді кримінального провадження з огляду на перебування у відпустці за межами України [15]; заява присяжного про неможливість приймати участь в розгляді кримінального провадження у зв'язку з довгостроковою відпусткою [16]. Тому судова практика підтверджує, що положення про можливість ініціації усунення лише головуєчим не відповідає реаліям сьогодення та реальній практиці провадження у суді присяжних.

Слід звернути увагу на деякі питання, що виникають у судовій практиці у зв'язку із неможливістю явки присяжного у судове

засідання. Так, в ухвалі суду зазначається: «в судові засідання 23 квітня 2014 року присяжний Кудінов В.П. не з'явився, надавши заяву про неможливість приймати участь в розгляді кримінального провадження з огляду на перебування у відпустці за межами України. Враховуючи вказану обставину, судом на обговорення було поставлене питання про заміну присяжного Кудінова В.П. на одного з запасних присяжних, які постійно були присутні в судовому засіданні під час розгляду кримінального провадження. Вислухавши думку прокурора, захисника, потерпілих, обвинуваченого, враховуючи викладене вище, суд вважає за необхідне замінити основного присяжного, який вибув, на запасного в порядку черговості, визначеної автоматизованою системою документообігу суду» [15]. У цьому випадку у ухвалі доцільно було б окремо зазначити про усунення цього присяжного, якщо таке рішення приймалося.

Однією з процесуальних особливостей провадження у суді присяжних є те, що питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою до спливу двомісячного строку з дня надходження до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру чи з дня застосування судом до обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ч. 3 ст. 331 КПК) вирішується головуючим. Однак у судовій практиці ця норма дотримується не завжди [17]. Відмітимо, що викликає логічність норми про те, що обрати запобіжний захід у вигляді тримання під вартою може суд у повному складі, а вирішити питання про обґрунтованість його продовження – лише головуючий.

Ч. 1 ст. 361 КПК передбачає, що огляд на місці не може проводитися під час здійснення провадження судом присяжних. Доцільність цієї норми викликає сумніви. У класичному суді присяжних особливі порядки дослідження доказів пов'язані із недопущенням виникнення несправедливої упередженості [18, с. 222-223], у тому числі й при дослідженні даних про обвинуваченого. У Федеральних правилах про докази США передбачено, що незважаючи на свою належність, доказ може бути визнано недопустимим у разі, якщо його доказова цінність істотно зменшується через небезпеку упередження, плутанини або введення в оману присяжних, а також на підставі міркувань про невиправдану затримку, витрат часу або непотрібному поданні дублюючих один одного доказів (правило 403) [19]. До даних, здатних викликати упередження присяжних щодо підсудного, крім відомостей про його особу, відносяться т. зв.

«шокуючі» докази – речові докази, фотографії тощо, здатні спричинити на присяжних засідателів надмірний емоційний вплив і сформувані негативне ставлення до підсудного до винесення вердикту [20]. Для огляду на місці це не характерно. Тим більше, зважаючи на українську модель суду присяжних, таке обмеження є недоцільним, враховуючи, що присяжні беруть участь у проведенні усіх інших судово-слідчих дій.

Висновки. Таким чином, враховуючи шенгенську модель «суду присяжних» в Україні, вважаємо за можливе запропонувати виключити із тексту КПК положення про те, що питання, передбачене ч. 3 ст. 331 КПК, вирішується головуючим, а огляд на місці не проводиться, оскільки такі процесуальні особливості провадження не є доцільними та логічними для цієї моделі. Крім того, враховуючи судову практику, що склалася із питання усунення присяжних від подальшої участі в судовому розгляді кримінального провадження, вважаємо за можливе запропонувати викласти ч. 2 ст. 390 КПК у такій редакції: «2. Присяжний може бути усунутий від подальшої участі в судовому розгляді кримінального провадження за ініціативою головуючого, судді, присяжного або учасника судового провадження рішенням більшості від складу суду присяжних, яке приймається в нарадчій кімнаті та оформлюється вмотивованою ухвалою».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Войнарович А. Суд присяжних за новим КПК України / А. Войнарович // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XIX звітної науково-практичної конференції. 7-8 лютого 2013 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2013. – С. 302-303.
2. Тертишник В.М. Суд присяжних: ростки і суть ідеї та її мімікрія при реформуванні кримінального судочинства України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dduvs.in.ua/assets/files/news3/KPK/material.doc>
3. Щерба В.М. До питання про обов'язки присяжних за Кримінальним процесуальним кодексом України / В.М. Щерба // Митна справа. – 2014. – № 1 (91). – Ч. 2. – Кн. 1. – С. 170-175.
4. Чорнобай Є.А. Суд присяжних в Україні: pro et contra / Є.А. Чорнобай // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 1160-1162. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_1_190.pdf
5. Оверчук С.В. Становлення інституту присяжних в умовах набрання чинності Кримінальним процесуальним кодексом України / С.В. Оверчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12osvpku.pdf>.

6. Прилуцький С.В. Наукові погляди М.М. Михеєнка щодо прямої участі народу при здійсненні правосуддя та їх реалізація у сучасному кримінальному процесі України. / С.В. Прилуцький // Докази і доказування за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (до 75-річчя з дня народження доктора юридичних наук, професора Михайла Макаровича Михеєнка): матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 6-7 грудня 2012 р., м. Київ. – Х.: видавець Строков Д.В., 2013. – С. 282-284. – С. 284
7. Chernyey V.V. Proceedings at the jury trial / V.V. Chernyey // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – №1. – С. 3–7.
8. Теремецький В.І. Особливості впровадження суду присяжних за новим Кримінальним процесуальним кодексом України / В.І. Теремецький // Форум права. – 2012. – № 3. – С. 728-735. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2012_3_126.pdf
9. Щерба В.М. Суд присяжних в Україні: окремі питання становлення та розвитку / В.М. Щерба // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 4. – С. 62-65. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.pap.in.ua/4/2/Shcherba%20V.M..pdf>
10. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 2 / Є.М. Блажівський, Ю.М. Грошевий, Ю.М. Дьомін; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – 664 с.
11. Ухвала Святошинського районного суду м. Києва від 02 вересня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40327222>
12. Кримінальний процес: підручник / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. – Х.: Право, 2013. – 824 с.
13. Андрусенко С.В. Проблемні питання створення та функціонування суду присяжних в Україні / С.В. Андрусенко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2013. – Випуск 4. – С. 289-296.
14. Ухвала Рокитнівського районного суду Рівненської області від 21 червня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32904341>
15. Ухвала Чугуївського міського суду Харківської області від 23 квітня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38342749>
16. Ухвала Чугуївського міського суду Харківської області від 18 липня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39803338>
17. Ухвала Колегії суддів Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 04 вересня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40419369>
18. Золотых В.В. Проверка допустимости доказательств в уголовном процессе / В.В. Золотых. М.: АСТ; Ростов н/Д.: Феникс, 1999. – 286 с.
19. Федеральные правила о доказательствах Соединенных Штатов Америки. Перевод О. Анищика (ч. 1): [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://law.vl.ru/analit/show_atr.php?id=320&pub_name=%D4%C5%C4%C5%D0%C0%CB%DC%CD%DB%C5+%CF%D0%C0%C2%C8%CB%C0+%CE+%C4%CE%CA%C0%C7%C0%D2%C5
20. Насонов С.А. Запрет исследования доказательств, способных вызвать предубеждение присяжных заседателей в отношении подсудимого: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sibac.info/13541>